

Chrám svatého Marka v Benátkách: architektura, relikvie. Co ukořistili Benátčané při vyplenění Konstantinopole za čtvrté křížové výpravy?

Sára Vávrová

Bazilika sv. Marka stojí na náměstí sv. Marka vedle dóžecího paláce. Je to monumentální stavba jak svou historickou hodnotou, tak i velkolepostí exteriéru a interiéru. Bazilika byla postavena po vzoru Byzantských kostelů, především pak podle Chrámu Boží Moudrosti v Konstantinopoli (Hagia Sophia v Istanbulu).

Architektura

Chrám, který můžeme dnes vidět je již třetím chrámem na tomto místě věnovaný sv. Markovi. První kostel byl postavený roku 828 jako hrobka a ochrana pro právě přenesené ostatky tohoto svěťce. Není známo, jak tento kostel vypadal, ale s největší pravděpodobností byl menší a mohl by odpovídat kryptě současné katedrály. Roku 976 zasáhl centrum Benátek požár, jemuž mimo jiné podlehl i první kostel. Na základech zničeného kostela byl vybudován nový. Plánování stavby třetího a posledního kostela začalo roku 1061 dóžetem jménem Domenico Contarini, který o dva roky později zahájil i samotnou stavbu. Další dóže, Domenico Selvo roku 1071 započal s výzdobou nedokončené baziliky monumentálními mozaikami. Poslední dóže, jenž výrazně ovlivnil vznik baziliky, byl Vitale Falieri který nechal kostel vysvětit a věnoval ho sv. Markovi. Stalo se to 8. 12. 1094. Kostel byl tvořen nízkými kopulemi, sloupy a římsami.

Bazilika je postavena do tvaru řeckého kříže. Podélnou hlavní loď kříží příčná, ve které je oltář a apsida. Podél kříže je pět kopulí, které dle východního vzoru symbolizují Boží přítomnost. Vnitřní prostor vyvolává dojem velkého prostoru.

Po svém postavení prošel kostel mnoha fázemi. Prvních dvacet let bylo ve znamení ničujících událostí, ohňů a zemětřesení. Několik domů v Benátkách bylo v tomto období zničeno kvůli nestabilitě základů. V roce 1177 dóže Sebastiano Ziani postavil terasu podél celého průčelí a dostavěl západní chrámovou předsíň. Z terasy bylo možno vidět náměstí sv. Marka.

Roku 1204 byla dobytá Konstantinopole Benátčany. Benátská republika se dostala do vedoucí pozice 4. Křížové výpravy. Díky kontaktu s orientální architekturou, byl navždy změněn vzhled Benátek. Prvky charakterizující architektonické umění 12. století vymizely. Fasáda chrámu byla vyzdobena deskami z mramoru. Kupole, byly vyzdviženy tak, aby byly viditelné

z moře. Zatímco bazilika byla vyzdobena mozaikami, okolní budovy měly na fasádách pouze fresky.

Ve 14. století bylo v chrámu dobudováno baptisterium a antické sloupový, zakrývací prostor mezi bazilikou a dóžecím palácem. V severní příčné lodi byla vybudována kaple sv. Isodora.

Roku 1419 ukončil požár byzantskou epochu. Místo toho započala epocha toskánských kameníků. Na freskách začali vznikat mozaiky pod vedením Paola di Dona. V kapli Mascoli byla vytvořena mozaika ze života Panny Marie.

V 16. století byly vyztuženy kupole a zvyšující systém kupolí byl posílen olovem. Byl vytvořen oltář svatých v presbytáři, brána ráje, sochy evangelistů a velká křestní kroupka v baptisteriu.

V průběhu 17. a 18. století vznikali nové mozaiky, které nahradily rozpadnuvší se staré. Roku 1797 padla republika a roku 1807 byla nyní již katedrála oddělena od dóžecího paláce a přidělena pod patriarchu. Poté se Benátky dostaly pod správu Rakouska, jež ovlivnily i vývoj katedrály. Začaly pokusy o restaurování mozaik a dalších památek.

Roku 1881 založil Pietro Saccardo Mozaikové Studio, které se zabývá zachováním mozaikové dekorace, jež je aktivní dodnes.

14. července 1902 postihla Benátky katastrofa. V 10 hodin ráno se zřítila zvonice. Po tomto incidentu byla překontrolována celá stavební struktura katedrály. Začalo se též s novou technikou restaurování mozaik, aniž by se porušila jejich původní poloha. Tato technika obsahuje vyjmutí zdiva za mozaikou. Toto tzv. „restaurování zezadu“ zabraňuje zanechávání stop na restaurovaných mozaikách. Roku 1948 bylo použito nové vyztužení nosných pilířů.

Dlažba

Podlahu katedrály pokrývá více než 2099 metrů čtverečních mramorových kostek. Následující příkladu byzantské náboženské architektury mozaiky pokrývají podlahu, stěny a vršky kupolí. Podlaha je tvořena buď z několika barevných mramorů, tvořících nejrůznější geometrické obrazce, nebo z kombinace malých kousků mramoru a skla pro vytvoření květinových a zvířecích vzorů. Obě tyto techniky mají původ již ve starověku a jsou dokladem bohatství tehdejší Benátské republiky. Podlaha je organizována symetricky a dodržuje geometrickou stavbu obrazců. Hlavní i příčná loď jsou zdobeny mramorovými kostkami. Hlavní loď je vedená lineárně, příčná ramena jsou vyzdobena symetricky. Okraje mají zvířecí a květinové vzory, např. dva páry pávů v malé pravé a jižní uličce, které se dochovaly téměř nedotčené.

V katedrále je velké množství mramoru. Mramor se dovážel z oblasti Byzance a to především okolí Konstantinopole již v 9. století. Nárůst byl zaznamenán po roku 1204 kdy byla Konstantinopol dobyta. Mramor může mít různé barvy, které jsou využívány k různým účelům. Nejcennějším kamenem byl červený porfyr, spojený s císařskou symbolikou a fialovou barvou, jež je barvou božskou. Další významné barvy jsou načervenalá, jež byla použita na sloupy v apsidě, zelená, zde použitá na malé objekty a akvitánská bílá a černá. Tato barva se společně s tesalskou zelenou využívá na hrobky a sarkofágy. Žilkovaný mramor je využit v různých barvách, jak růžové tak šedé na obklady sloupů a stěn.

Mozaiky

Mozaiky jsou základním znakem katedrály. Je jimi pokryto více než 800 metrů čtverečních. Mozaiky se vyvíjely v průběhu 8 století. Ukazují nám příběhy z Bible (starý i nový zákon), alegorické postavy, události ze života Ježíše Krista, Panny Marie, sv. Marka a dalších svatých. Mozaiky jsou nejvýznamnějším svědectvím benátské historie.

Ze starého zákona jsou znázorněny příběhy především z prvních pěti knih Mojžíšových. Jedno z mistrovských děl světového umění zobrazení božského díla, je Stvoření světa v 6 dnech. Dalšími motivy jsou Adam a Eva, Kain a Ábel, Noa a povodeň, Babylonská věž, příběhy o Abrahamovy, Josefovy a Mojžíš a vyjití z Egypta, zakončené překročením Rudého moře. Tento cyklus údajně začal vznikat již ve 13. století.

Mozaiky ukazující výjevy z nového zákona zachycují především život Ježíše Krista, jak je zachyceno v evangeliích, skutky Apoštolů a události zapsané v knize Zjevení Janovo. Specifické jsou mozaiky zachycující život Panny Marie, jež se nacházejí především v Mascolioho kapli.

Z příběhů svatých zachycují mozaiky především život sv. Marka Evangelisty, sv. Isodora, sv. Leonarda, sv. Petra a sv. Klimenta.

Sochy a portály

Sochy zdobící katedrálu mají velmi zajímavou historii. Pouze část jich byla vytvořena přímo pro katedrálu. Zbylé byly získány někde jinde. Díky tomu se vytvořila zajímavá sbírka trofejí různého významu. Z exteriéru je nejvýznamnější výzdoba severní, západní a jižní fasády. Vzhledem k tomu že patřily k dóžecímu paláci, jejich výzdoba byla pojata jinak, než zbytek katedrály.

Z východního průčelí je přes terasu vidět na čtyřspreží, jež bylo přeneseno z Konstantinopole.

Jižní průčelí, známé jako mořská brána, bylo velkým otevřeným portálem přístupným z mola, jež byl v 16. století uzavřen. Na rohu je socha Tetrarchů, jejichž původ je v Konstantinopoli. Není známo co mají představovat. Lze se domnívat že se jedná o 4 patriarchy nebo též o 4 spiklence, kteří se domlouvají jak zradit Konstantinopoli Benátčanům. Před vstupem do baptisteria jsou dva bohatě zdobené sloupy, též přinesené z Konstantinopole.

Severní průčelí má stejné schéma jako předchozí dvě. Obsahuje desky z 13. století zobrazující Krista se čtyřmi evangelisty a plastiku znázorňující scénu v Betlémě.

Hlavní průčelí katedrály je rozděleno čtyřmi velkými portály z 12. století a okny ze Zenové kaple. Nejvýznamnější je hlavní portál s plastikou ze 13. století. Na průčelí je mnoho alegorických témat, především se zvířaty. Dalšími tématy jsou Satan a chťič a boj Samsona se lvem. Dalším reliéfem je dvanáct symbolů zvěrokruhu, jejichž tematika byla přinesena z Byzance. Třetí portál obsahuje mozaiku znázorňující Poslední soud a pak obrazy z obchodnického života Benátek. Spojitost mezi těmito dvěma tématy není známa. Poslední portál zobrazuje sérii proroctví sv. Marka.

Poklady

Nejvýznamnějším pokladem, jež se v katedrále vyskytuje, je bezesporu slavné zlatené bronzové čtyřspřeží, jež vzniklo někdy v rozmezí 5 století př.Kr. až 4. století n.l. v Řecku či Římě. Toto čtyřspřeží známé též jako kvadriga korunovalo vrcholek hipodromu v Konstantinopoli, kde bylo při čtvrté křížové výpravě roku 1204 ukradeno Benátčany. Roku 1797 nechal kvadrigu převést Napoleon do Paříže, jako výraz svého triumfu, když bylo roku 1815 sousoší navraceno, bylo ve velmi špatném stavu. Nyní se originál nachází v muzeu a na katedrále stojí pouze replika.

Poklady jako takové jsou uloženy v místnostech mezi samotnou katedrálou a dóžecím palácem. Poklad obsahuje více jak 283 kusů ve zlatě, stříbře, skla a dalších drahých materiálech. Nejstarší částí pokladu jsou objekty ze starověku a raného středověku, mezi něž patří dvě lampy z křišťálu a jiné orientální věci, především s motivy zvířat. K nejstarším pokladům se též řadí věci uloupené v Konstantinopoli a ve Svaté zemi mezi léty 1204 a 1261. Mezi byzantskou zlatnickou prací patří poháry a talířky zdobené polodrahokamy s úchytky zdobenými ornamenty ze smaltu, či přenosné ikony s obrazem Archanděla Michaela. Z islámského umění je v pokladnici především nádobí zdobené reliéfy zvířat. Další částí pokladu jsou dary od papežů a evropských vladařů dóžeti.

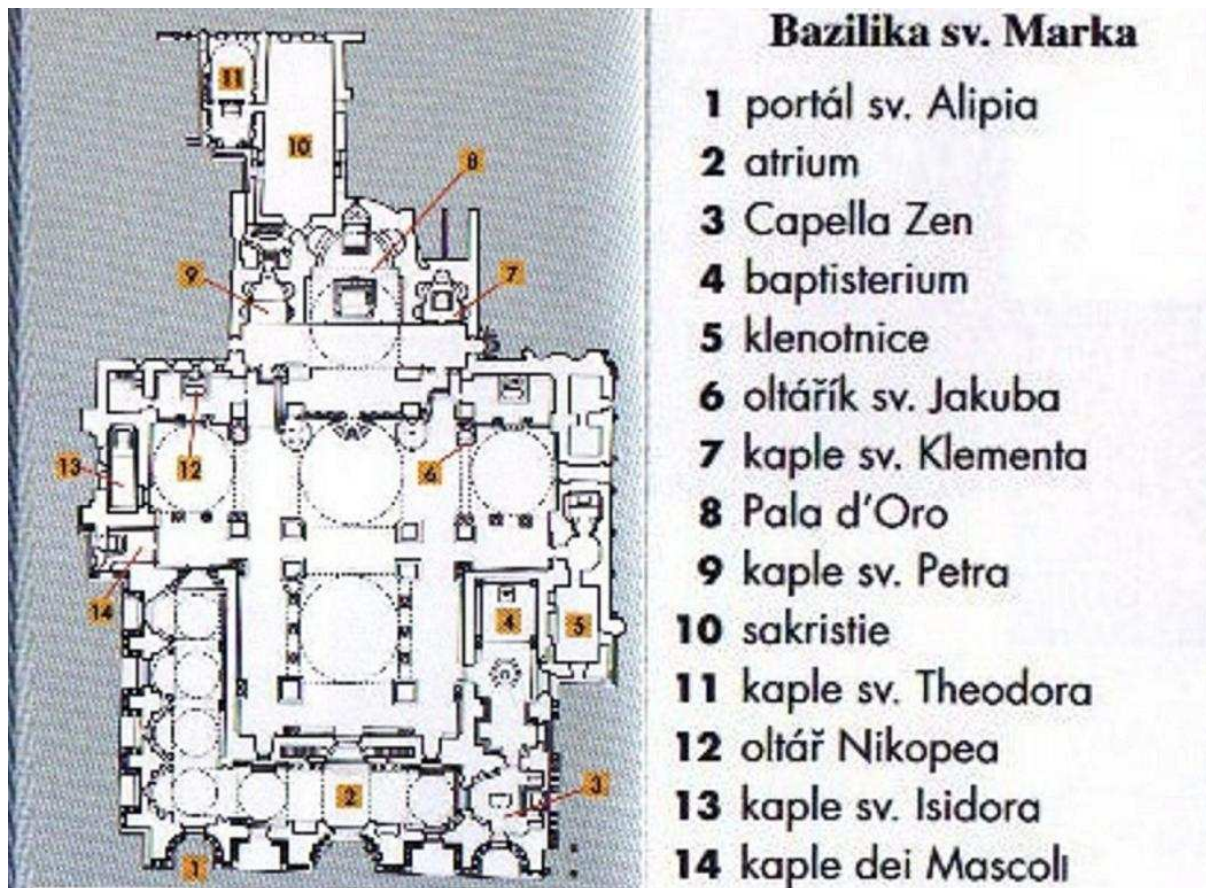
Z byzantské práce se za jedno z nejkrásnějších děl dá považovat oltářní obraz Pala d'Oro. Byl objednáán v Konstantinopoli d'žetem Ordelařem Falierim roku 1102. Obraz byl dokončen o tři roky později. V centru je majestátní postava žehnajícího Krista, obklopený evangelisty, kteří drží otevřenou knihu, ve které jsou slova Písma nahrazeny drahokamy, aby tak ukázali na vzácnost Božího slova. Pod Kristem je modlíci se Panna Marie a vedle ní dóže Ordelařo Falieri a císařovna Irene. Nad Kristem je příprava trůnu na poslední soud a druhý Boží příchod na zem mezi dvěma archanděly a cheruby. Nad tím je scéna ukřižování. Po stranách, ve třech řadách nad sebou, je dvanáct proroků, dvanáct apoštolů a dvanáct archandělů. Dále jsou zde vyjeveny další scény ze života Ježíše Krista. Některé části oltáře byly přineseny až po dobytí Konstantinopole roku 1204. Především pak archanděl Michael a Byzantské oslavy. Poslední část Pala d'Oro byla vytvořena mezi lety 1343 až 1345, jedná se především o zlaté rámování a rozmístění 1 927 drahých kamenů.

Křížové výpravy

Čtvrtá křížová výprava se konala v letech 1199 až 1204. Svolal ji papež Inocenc III. na žádost francouzské šlechty. Jejím cílem mělo být znovudobytí Svaté země. Tato výzva byla vyplněna až roku 1201, kdy se Francouzi dohodli s benátským d'žetem Enricem Dandolem, že Benátčané přepraví křížáky na Východ, zajistí jim zásobování a připojí své bojovníky. Na oplátku jim byla přislíbena polovina budoucí kořisti. Místo do Svaté země však měla výprava směřovat do Egypta, centra říše Ajjúbovců, Saladinových nástupců. Nicméně proti tomuto cíli se stavěli Benátčané, kteří útokem proti Egyptu nechtěli ohrozit své výhodné obchodní kontakty s touto muslimskou zemí. Dóže Enrico Dandolo začal na křížáky vyvíjet nátlak a v září 1202 jim pohrozil přerušením zásobování, jelikož křížáci neměli z čeho platit. Dandolo va výhrůžka dostala křížáky do zoufalé situace, proto jim dóže navrhl, aby výměnou za odložení splátek dobyli v zájmu republiky sv. Marka město Zadar. Inocenc III. dobyvačný plán pod trestem exkomunikace zakázal. Zadlužení křížáci nechtěli připustit otevřený konflikt s Dandolem a nakonec s jeho požadavkem souhlasili. Dandolo, se, nadšený svou výhrou stal křížákem a po něm následovalo i mnoho Benátčanů, přestože s výpravou zpočátku nesouhlasili. Zadar byl po pěti dnech obléhání dobyt. Nakonec byli exkomunikováni jen Benátčané, jelikož papež usoudil, že křížáci byli d'žetem vydírání. Dalším cílem byla Konstantinopol. Roku 1203 se křížáci utábořili na asijské straně Bosporu. Po překročení úžiny začali město obléhat a podařil se jim dobýt Zlatý roh. Po této porážce uprchl byzantský císař Alexios III. a na trůn usedl původní byzantský vládce, jeho bratr Izák II., který po domluvě

s křižáckými vyslanci a svým synem Alexiem, jež bojoval po boku křižáků, kapituloval. Křižáci triumfálně vstoupili do města jako spojenci Byzance a princ Alexios byl 1. srpna v chrámu Hagia Sophia korunován Izákovým spoluvládcem jako Alexios IV. Křižáci se zatím utábořili nedaleko města a čekali na svou slíbenou odměnu, jíž mělo být 200 000 stříbrných marek. Brzy však vyplynulo najevo, že sliby, jež dal Alexios IV., je nemožné splnit. Byly vybírány mimořádné daně a konfiskován církevní majetek. To se však nelíbilo obyvatelstvu, které nakonec na začátku roku 1204 povstalo a své dva císaře svrhlo. Ti pak umřeli ve vězení. Když se o smrti Alexia IV. doslechli křižáci, začali město znovu obléhat. V dubnu 1204 se jim podařilo město dobýt. Poté nastalo třídní drancování a bylo zničeno mnoho antických a byzantských uměleckých děl. Nespočet jich bylo odvezeno do Benátek. Vypleněn byl i chrám Hagia Sofia i další kostely. Hodnota získané kořisti se odhaduje na 400 000 stříbrných marek a její umělecká hodnota je nespočitatelná.

Po této křížové výpravě dosáhli Benátčané největších zisků. Jednak to byly strategické obchodní destinace, mezi něž patřila velká část Konstantinopole a Adrianopolis, dále pak významné přístavy Dubrovník a Drač na Jadranu, peloponéský Koron a Modon, Gallipoli na evropském pobřeží Dardanel a maloasijská Hérakleia a téměř všechny řecké ostrovy včetně Kréty či Eubóie. Benátčané tak utvrdili hegemonii ve středomořském obchodu, kterou narušila až expanze Osmanů. Mimo územního zisku získali Benátčané i předměty nesmírné umělecké ceny. Mezi ně patří Kvadriga, socha Tetrarchů, dva zdobené mramorové sloupy, ikona Madonny Nicopeiské, smaltované části zlatého oltáře Pala d'Oro, relikvie, kříže, kalichy (mimo jiné i kalich patriarchů), ikona archanděla Michaela, a další.

1. Plán katedrály sv. Marka

2. Katedrála sv. Marka pohled z předu

3.Katedrála sv. Marka pohled shora

4.Hagia Sophia

5.Kvadriga – originál

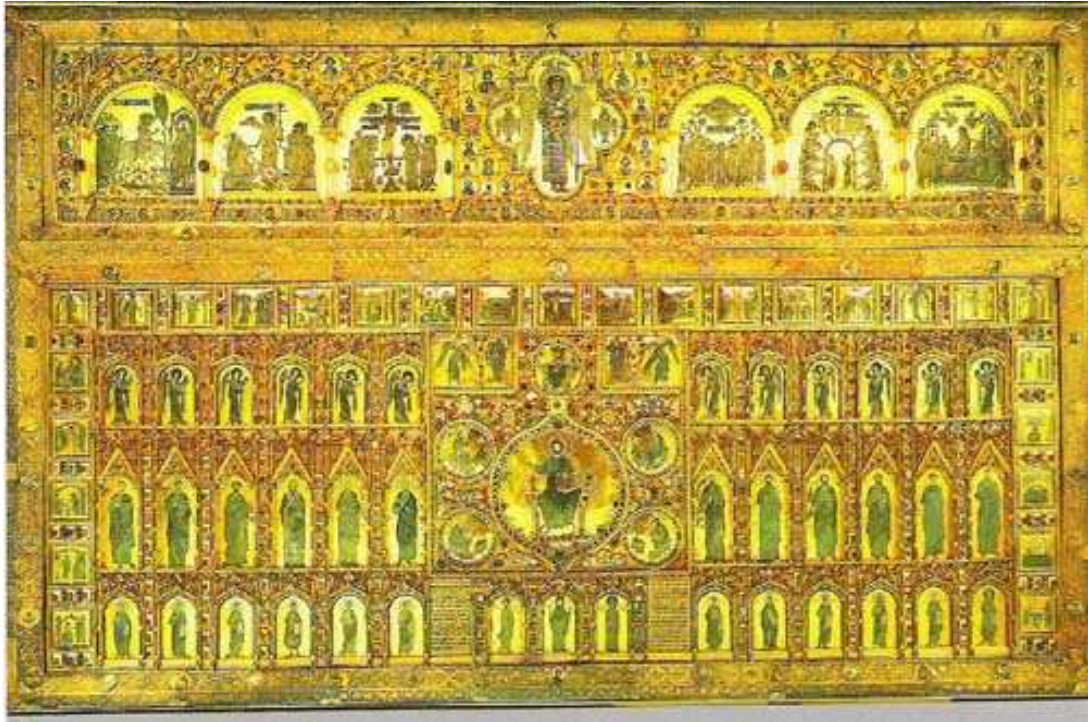
6.Kvadriga – replika na Katedrále sv. Marka

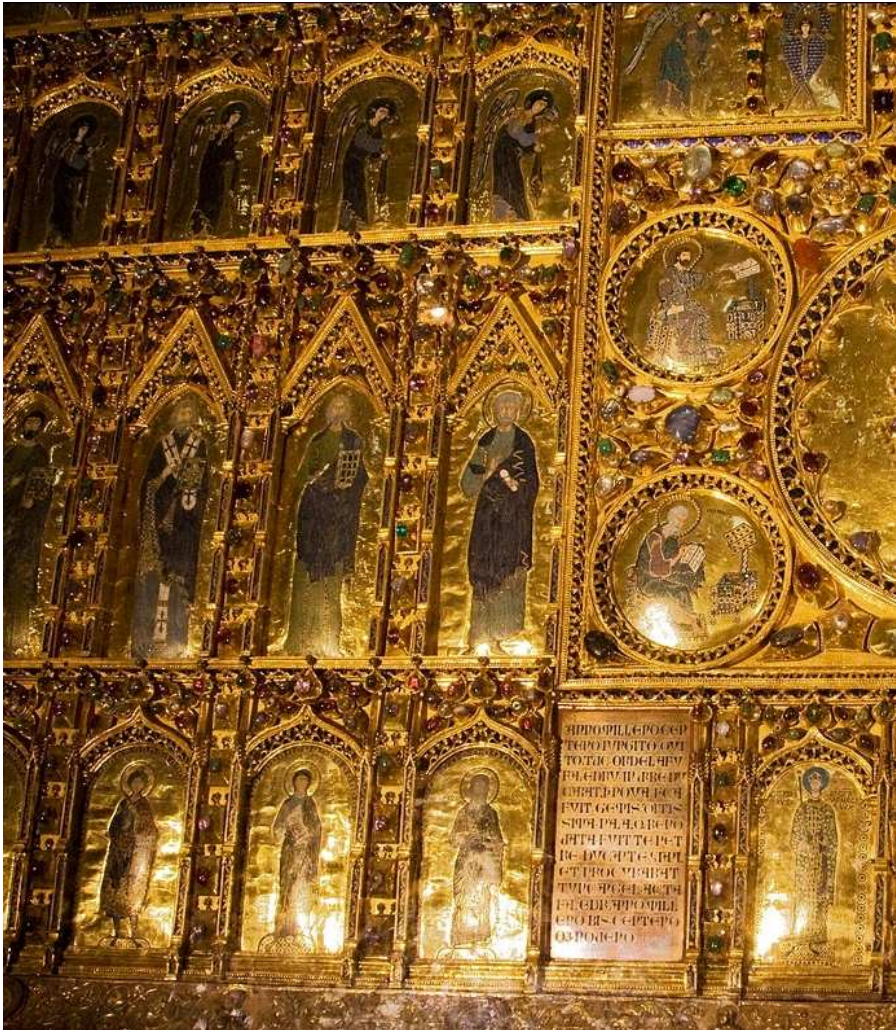
7.Sloup ukradený v Konstantinopoli

8.Tetrarchové

9.Pala d'Oro

Fotografická příloha

1. Antonio Manno: Poklady Benátek - Umělecké skvosty starobylého města
2. soukromé foto
3. www.sacred-destinations.com
4. www.sacred-destinations.com
5. www.sacred-destinations.com
6. soukromé foto
7. soukromé foto
8. soukromé foto
9. www.sacred-destinations.com

Použitá literatura a zdroje

- David Buckton, Christopher Entwistle, Rowena Prior: The Treasury of San Marco Venice, foto: Mario Carrieri, Olivetti, Milano:1984
- Antonio Manno: Poklady Benátek - Umělecké skvosty starobylého města, IKAR, Praha:2006
- Antony Bridge: Křížové výpravy, Academia, Praha:1995
- www.basilicasanmarco.it